

Malmberg Projectenreeks

Docentenboek

Mag ik even meedenken? vmbo-kgt

Malmberg 's-Hertogenbosch

Eerste druk

Inhoud

Docentenboek Malmberg Projectenreeks	4
Inleiding	4
1 De Malmberg Projectenreeks (algemeen deel)	5
1.1 De nieuwe onderbouw en de Malmberg Projectenreeks	5
1.2 Reekskenmerken en samenstelling pakket	6
1.3 Uitgangspunten en kenmerken van het concept	7
1.4 Competenties in de Malmberg Projectenreeks	9
1.5 Docentenondersteuning	12
Bijlage 1: Competentiekaarten	14
Bijlage 2: Overzicht van deelcompetenties en vakken	24
2 Mag ik even meedenken? (projectspecifiek deel)	27
2.1 Thema van het project	27
2.2 Planning en organisatie	28
2.3 Opbouw van het project	29
Bijlage 1: Schema doelen en competenties	33
Bijlage 2: Overzicht kerndoelen mens en maatschappij	34
Bijlage 3: Beoordelingsmodel voor eindproduct	35
Bijlage 4: Links	36

Docentenboek Malmberg Projectenreeks

Inleiding

Werken aan de uitvoering van de plannen voor de nieuwe onderbouw, betekent het zoeken naar nieuwe organisatie en vormen van onderwijs. Daarbij past flexibel lesmateriaal, ongeacht de richting en het tempo waarin op school de vernieuwing wordt geïmplementeerd.

De vraag naar projecten waarin de uitgangspunten van de vernieuwingsplannen zijn verwerkt, blijkt groot te zijn. De Malmberg Projectenreeks voorziet in die behoefte en met de projecten uit deze reeks kunt u op een aantrekkelijke en veilige manier op weg naar de nieuwe onderbouw...

De Malmberg Projectenreeks biedt een serie van projecten die zijn opgezet vanuit gemeenschappelijke uitgangspunten maar die tegelijkertijd ook onderling zeer divers zijn. In deze handleiding worden in het eerste deel de gemeenschappelijke uitgangspunten toegelicht; in het tweede deel vindt u de verantwoording van en praktische ondersteuning bij het specifieke project waarmee u aan de slag gaat.

1 De Malmberg Projectenreeks (algemeen deel)

1.1 De nieuwe onderbouw en de Malmberg Projectenreeks

De *taakgroep vernieuwing onderbouw* heeft haar plannen voor de nieuwe onderbouw in juni 2004 gepresenteerd. In de planvorming zijn docenten en scholen actief betrokken geweest en schoolorganisaties zijn actief aan het werk om de plannen in praktijk te brengen en vorm en inhoud te geven op hun school, ook al is de formele invoeringsdatum later. De behoefte aan lesmateriaal waarin de uitgangspunten van de vernieuwing zijn verwerkt, blijkt groot te zijn.

Met projecten uit de Malmberg Projectenreeks kan de vernieuwing op school in praktijk worden gebracht en ervaring worden opgedaan met werken in leergebieden. Als invulling van de scenario keuze, en/of als eerste stap.

De Malmberg Projectenreeks is breed opgezet: voor alle vakken en/of leergebieden zijn er projecten en de projecten kennen verschillende edities: havo-vwo; vmbo-kgt en vmbo-b/lowo. De reeks start met 10 projecten (voor verschillende vakken/leergebieden en in meerdere doelgroepedities) en zal in de loop van van schooljaar 2005/2006 verder uitgebreid worden. Er zijn projecten voor Mens en Maatschappij, Mens en Natuur, Kunst en Cultuur en de Talen. Een actueel overzicht van verschenen en geplande projecten vindt u op: www.malmbergprojectenreeks.nl

Alle projecten uit de reeks dragen het Malmberg-kwaliteitskeurmerk, ze zijn flexibel inzetbaar, gaan uit van een activerende didactiek, passen in de verschillende scenario's, zijn vakoverstijgend en competentiegericht. Ze zijn vooral ook leuk, uitdagend en spannend. Stuk voor stuk zijn het motiverende projecten die u makkelijk én met succes inzet. In korte tijd kunt u actief én effectief op een vakoverstijgende manier aan de slag.

De projecten en de scenario's

In de plannen voor de nieuwe onderbouw worden verschillende scenario's geschetst waarlangs een school de beoogde vernieuwing kan realiseren. Het volgende schema geeft deze scenario's in het kort weer.

Scenario 1: we blijven dicht bij de bestaande situatie.

De vakken, de daarbijbehorende docenten en het traditionele rooster blijven bestaan; overlap in de leerstof van verwante vakken wordt bepaald en leraren maken er afspraken over.

Scenario 2: we maken echt werk van flexibilisering.

De school maakt in het rooster op gezette tijden ruimte voor projecten. (Docenten van) verschillende vakken werken samen aan een thema.

Scenario 3: we mikken op een herontwerp.

De inhoud van verschillende vakken wordt geclusterd tot leergebieden of deelleergebieden, zoals Mens en maatschappij, Mens en natuur (deelleergebieden: Mens en gezondheid, Mens en techniek), Kunst en Cultuur. Een deel van de tijd in het weekrooster wordt aan de betrokken docenten en leerlingen toegewezen, zij hebben ruime zeggenschap over de invulling.

Scenario 4: alles gaat op de schop.

Dit scenario gaat niet uit van de leerstofinhoud, maar van de competenties die leerlingen moeten ontwikkelen. Het onderwijs is daarbij volledig thematisch en leerlingen hebben zelf een ruime invloed op de inhoud.

Het zijn voorbeelden en in de praktijk komen er veel mengvormen voor. De projecten kunnen ingezet worden in alle scenario's: binnen een vak naast een vakmethode (scenario 1), bij verschillende vakken en naast verschillende vakmethodes waarbij secties de programma's op elkaar hebben afgestemd en in projecten vakintegratie zoeken (scenario 2), in een situatie waarin vanuit geïntegreerde vakken wordt gewerkt (scenario 3), en ook in de meest vrije invulling (scenario 4) zijn de projecten goed inzetbaar.

De projecten samen bieden per vak of leergebied geen volledig programma. Ze zijn bedoeld om in te zetten naast een methode of ander lesmateriaal, ongeacht het scenario. De projecten zijn alle wel duidelijk gerelateerd aan kerndoelen en doelstelling van het vak c.q leergebied.

Gebruikt naast bijvoorbeeld de vakmethodes van Malmberg, bieden ze secties de mogelijkheid op gezette tijden per jaar gezamenlijk projecten uit te voeren waarin de samenhang tussen de vakken tot uitdrukking komt (scenario 2). Ook zijn de projecten ideaal om ervaring op te doen met de nieuwe onderbouw. Als u in de toekomst met combimethoden of in leergebiedmethodes gaat werken, is de overstap vanuit de afzonderlijke vakken een stuk soepeler. Als u al vanuit het leergebied werkt en vakken integreert, zijn de projecten goed inzetbaar om een specifiek onderwerp te behandelen of een vaardigheid te trainen. De projecten vervangen echter niet de methode zelf, soms wel onderdelen ervan.

De projecten zijn methodeonafhankelijk en kunnen dus naast iedere (malmberg- of niet - Malmberg) methode gebruikt worden.

Naast de scenario's, wordt in de plannen voor de nieuwe onderbouw die de Taakgroep heeft opgesteld, nadruk gelegd op een aantal didactische vernieuwingen. Nadruk wordt gelegd op actief leren, in samenhang leren, in samenwerking leren en leren in relatie tot de eigen leefwereld van de leerlingen. Deze aspecten zijn ook als uitgangspunt genomen bij het ontwikkelen van de projecten. De projecten bieden daarmee dus ook een hele goede manier om te experimenteren met didactische vernieuwing.

De uitgangspunten van de projecten worden verder behandeld in paragraaf 3. Voor meer informatie over de plannen voor de nieuwe onderbouw, verwijzen wij u naar: www.samenvernieuwen.nl.

Om te lezen hoe Malmberg naast deze projecten werkt aan de onderwijsvernieuwing, wat u kunt verwachten aan methodisch materiaal voor de verschillende leergebieden en vooral ook hoe Malmberg *samen* met u aan de vernieuwing wil werken, kunt u kijken op: www.samenvernieuwen.nl

1.2 Reeksenmerken en samenstelling pakket

De projecten bestaan ieder uit:

- Een projectboekje: een full-colour leer-werkboekje, dat de leerling stuurt en waarin de leerling antwoorden, planningsen en zoekresultaten bijhoudt.

- Een website per project: hierop vinden de leerlingen ondersteunende, praktische uitwerkingen van competenties, handige links en projectspecifieke extra informatie.
- Een docentenhandleiding met daarin verantwoording en praktische ondersteuning bij het uitvoeren van het project.

Er verschijnen drie doelgroep-edities: onderbouw havo-vwo; onderbouw vmbo-kgt en onderbouw vmbo-b/lwoo.

Afhankelijk van het type project, verschijnen sommige projecten in drie edities, andere in twee of een doelgroepeditie.

Ieder project wordt ontwikkeld voor 6 tot 10 uren. Dit kunnen lessen zijn, uren begeleid werken en/of zelfstandig werken.

Door deze omvang, is een project gemakkelijk en flexibel inzetbaar naast ander materiaal.

Gebruikt naast een vakmethode biedt het bijvoorbeeld een goed alternatief voor keuzestof.

1.3 Uitgangspunten en kenmerken van het concept

De projecten in de Malmberg Projectenreeks zijn alle ontwikkeld vanuit dezelfde uitgangspunten. De projecten zijn:

uitdagend

De projecten prikkelen uw leerlingen, want ze zijn origineel, bij de tijd en anders dan anders. Uw leerlingen gaan gewoon lekker vrij aan de slag met mooie leerwerkboekjes met een duidelijke eindopdracht en een leidraad die het proces stuurt. Ze doen, denken, werken samen. In en buiten de school.

aansprekend

De projecten behandelen thema's en opdrachten die aansprekend zijn voor uw leerlingen. De benadering is er één van persoonlijke betrokkenheid van de leerlingen.

Het thema wordt betrokken op eigen standpunten, eigen omgeving, eigen 'peer' groep en/of eigen belang van de leerlingen. De aansprekendheid komt ook tot uitdrukking in de vormgeving: veel illustraties en een eigen stijl.

actief

De verschillende werkvormen van de projecten staan voor *actief, zelfstandig en samenwerkend* leren. Een aspect is altijd hetzelfde: uw leerlingen moeten vooral doen, *zélf* de handen uit de mouwen steken. Per project is gekozen voor de meest geëigende werkvormen bij dat project.

spannend

Aan het eind van een project moeten uw leerlingen met een concreet eindresultaat komen dat ze zelf presenteren in een presentatie, folder, tentoonstelling, enz. En dat is niet alleen motiverend en activerend... het is ook spannend.

inpasbaar en organiseerbaar

U kunt de projecten makkelijk inplannen én inpassen

De projecten staan voor 6 tot 10 uren, zijn inzetbaar naast iedere lesmethode en ze kunnen uitgevoerd worden in leerjaar 1 én 2.

De projecten zijn compleet, en bieden een uitgebreide docentenondersteuning (zie 5).

competentiegericht

In de projecten wordt op systematische wijze gewerkt aan de verdere ontwikkeling van algemene competenties van de leerlingen. Over de wijze waarop de competenties een plaats hebben gekregen in de projecten, kunt u meer lezen bij onderdeel 4.

consistent

De didactische structuur is altijd duidelijk én dezelfde, nl:

- een introductie;
- een beschrijving van het gewenste eindresultaat;
- oriëntatie op het thema;
- het verwerken en toepassen van opgedane kennis in een eindproduct;
- presentatie;
- evaluatie en reflectie.

De projecten zijn stapsgewijs opgebouwd. In de verwerking komen *expliciet* of *impliciet* aan de orde:

- Wat doe je in deze stap??
- Wat heb je aan het eind van deze stap bereikt?
- Wat heb je nodig bij deze stap (inhoud, competenties)?
- Waar haal je de nodige info vandaan?
- Terugblikvragen: wat en hoe heb je iets gemaakt en geleerd? Hierbij vindt ook terugkoppeling naar competenties plaats.

De projecten bieden voorstructurering en procesondersteuning:

- Bij verschillende onderdelen bevat het project *een werkblad* of een deel daarvan met een inhoudelijke en procesmatige neerslag van de deelstap. Het werkblad is een handvat voor leerlingen op weg naar het eindproduct en is voor docenten een sturingsmiddel tijdens het project.
- Per onderdeel worden in een apart kader *tips* gegeven; hierin wordt ondersteuning gegeven in werkwijze, wordt verwezen naar website(s) en worden de competenties genoemd waaraan wordt gewerkt en die de leerling na kan lezen op de site (verwijzing met symbool). Zie voor competenties onderdeel 4 van deze beschrijving plus bijlage 1.
- Het verwerken van de opgedane kennis/ervaring/kunde wordt weergegeven in het *eindproduct*, het resultaat van het project. Het eindproduct is gekoppeld aan de presentatie.

beoordeelbaar

- Leerlingen worden beoordeeld op het proces en op het eindresultaat (*wat* en *hoe*).
- Docenten kunnen hun beoordeling maken op basis van een *beoordelingsmodel*, dat in deze handleiding in het projectspecifieke deel is opgenomen. Aan de hand hiervan kunnen zij een oordeel geven over het eindproduct van de leerlingen. Verder kan de docent zich een oordeel vormen over hoe de leerling aan het project heeft gewerkt, aan de hand van de ingevulde werkbladen en de evaluatieopdrachten in het projectboekje.

1.4 Competenties in de Malmberg Projectenreeks*

In de projecten die verschijnen in de *Malmberg Projectenreeks* wordt systematisch aan de ontwikkeling van competenties van leerlingen gewerkt. Onder een competentie verstaan wij een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden, attitudes en eigenschappen: iets weten, iets kunnen en aangesproken worden op houding en eigenschappen.

Kennis en vaardigheden zijn competentieonderdelen die in elke onderwijssituatie aan de orde komen. ‘Werken aan de drie aspecten ‘weten-kunnen-zijn’ in samenhang is echter een relatief nieuw verschijnsel, maar wél een uitdaging waar het onderwijs momenteel voor staat. Want in die combinatie van kwaliteiten schuilt een belangrijke motor achter het motiveren van leerlingen en het verbeteren van hun prestaties: hen aanspreken op hun persoonlijke kwaliteiten en die in samenhang met kennis en vaardigheden ontwikkelen en deze toepassen op praktijksituaties, casussen en vraagstukken.

In de *Malmberg Projectenreeks* zijn we uitgegaan van 10 algemene kerncompetenties, die weer onderverdeeld zijn in een aantal samenhangende deelcompetenties. Deelcompetenties zijn specificaties en praktische uitwerkingen van algemene competenties; deze kunnen ook vakspecifiek worden ingevuld en toegepast. Alle competenties bevatten de onderdelen kennis, vaardigheden, houding en eigenschappen. De cognitieve aspecten (kennis en vaardigheden) van de competenties komen in het onderwijs nu al aan de orde, de aspecten met betrekking tot houding en eigenschappen worden nog vaak buiten beschouwing gelaten. In de *Malmberg Projectenreeks* worden ook deze onderdelen expliciet benoemd en getraind, zij zijn verweven met de kennis en vaardigheden.

De tien kerncompetenties zijn:

1. Onderzoeken

2. Plannen en organiseren

3. Samenwerken

4. Informatie verzamelen

* uitwerking en beschrijving van de algemene competenties zijn in opdracht van Malmberg ontwikkeld door Carla van Boxtel

5. Informatie beoordelen en verwerken

6. Schriftelijk presenteren

7. Mondeling presenteren

8. Discussiëren

9. Reflecteren

10. Studeren

Het gaat om competenties die in uiteenlopende contexten bruikbaar en vak- en beroepsoverstijgend zijn. Het gaat dus niet om beroepscompetenties. Dit sluit aan bij het algemeen vormende karakter van de onderbouw.

Het is soms lastig *algemene vaardigheden* te onderscheiden van *competenties*. Uitgaande van de gehanteerde definitie van competenties zijn vaardigheden onderdeel van een competentie. Deze algemene vaardigheden kunnen ook worden opgevat als deelcompetenties.

Tijdens het werken aan een project uit de *Malmberg Projectenreeks* worden leerlingen op gezette tijden in de *Tips* expliciet verwezen naar zogenaamde ‘competentiekaarten’. Daar leren ze waar een (deel)competentie voor staat, krijgen ze praktische handreikingen hoe ze zich deze eigen kunnen maken en worden ze ervan bewust gemaakt welke attitude en eigenschappen belangrijk zijn om deze competentie te beheersen. Deze competentiekaarten zijn te vinden op de website die bij het project hoort.

Van de meeste deelcompetenties die genoemd worden in de competentiekaart zijn uitwerkingen gemaakt. Het gaat om een beknopte beschrijving van de deelcompetentie met concrete aanwijzingen en voorbeelden voor de leerling.

Bij *kennis* gaat het om zaken die de leerling moet kennen en begrijpen, zoals begrippen, feiten, en procedures (o.a. stappenplannen en vuistregels).

Bij *vaardigheden* gaat het om zaken die de leerling moet kunnen. Vaardigheden zijn in belangrijke mate gebaseerd op kennis. De mate waarin een leerling een vaardigheid beheerst is afhankelijk van

de snelheid, nauwkeurigheid en flexibiliteit waarmee de leerling de betreffende mentale of zichtbare handeling kan uitvoeren.

Attitudes en eigenschappen betreffen oordelen, intenties en persoonlijke eigenschappen die invloed hebben op het gedrag. De deelcompetenties die nader zijn uitgewerkt, zijn onderstreept en gelinkt naar die uitwerkingen.

Op iedere projectsite zijn alleen die kerncompetenties geactiveerd die in het specifieke project aan de orde komen. Welke dat zijn, kunt u lezen in het projectspecifieke deel van de handleiding. Een beschrijving van de 10 kerncompetenties vindt u in bijlage 1.

Beheersingsniveau en oefening

Er is afgezien van het beschrijven van competenties op meerdere niveaus. Het niveau waarop een competentie aan de orde is, wordt voor een belangrijk deel bepaald door docent, taak en context. Er zou gekozen kunnen worden voor twee beheersingsniveaus waarop geoefend en getoetst kan worden. De tabel hieronder geeft een aantal suggesties voor het vaststellen van het nagestreefde beheersingsniveau. Een leerling die een competentie beter beheerst, zal doorgaans een grotere zelfstandigheid tonen en een kwalitatief beter resultaat leveren.

Beheersingsniveau 1	Beheersingsniveau 2
De leerling toont de competentie in een taak / situatie die bekend is.	De leerling toont de competentie in een taak / situatie die niet of nauwelijks bekend is.
Er worden niet zulke hoge eisen gesteld aan de taakuitvoering en het product.	Er worden hoge eisen gesteld aan de taakuitvoering en het product.
De taak is vrij eenvoudig.	De taak is behoorlijk complex.
Het gaat om standaard werkwijzen.	De werkwijzen zijn nauwelijks gestandaardiseerd.
De leerling krijgt veel hulp.	De leerling krijgt weinig hulp.

Bij projecten kan een keuze gemaakt worden tussen het oefenen van een competentie en/of het beoordelen van een competentie. Als het oefenen centraal staat, is het belangrijk dat de leerling hulp krijgt bij het verwerven van de gevraagde kennis en vaardigheden. De competentiekaarten en uitwerkingen van de deelcompetenties kunnen daarbij een rol spelen. Daarnaast is het belangrijk dat de leerling feedback krijgt. Bij feedback en beoordeling kunnen de competentiekaarten en uitwerkingen van de deelcompetenties als een checklist gebruikt worden.

De deelcompetenties kunnen getoetst worden in een opdracht of in een reeks van opdrachten die worden opgenomen in een portfolio.

Competenties en de vakken

De deelcompetenties kunnen zowel in vakken als in vakoverstijgende projecten aan de orde zijn. Bijlage 2 bevat een overzicht van vakken en deelcompetenties. In de tabel wordt aangegeven welke deelcompetenties doorgaans in de vakken aan de orde zijn. Wanneer in een project een bepaalde combinatie van vakken wordt gemaakt, kan in de tabel opgezocht worden welke deelcompetenties doorgaans bij die vakken aan de orde zijn.

Malmberg Competentie Matcher

De competenties die in de *Malmberg Projectenreeks* aan de orde komen liggen in lijn met de competenties waar de *Malmberg Competentie Matcher* mee werkt. Vmbo-afdelingen die hun onderwijs afstemmen op het competentiegericht leren en daarvoor de *Malmberg Competentie Matcher* (willen) gebruiken kunnen op basis van de uitslagen van de *Malmberg Competentie Matcher* projecten kiezen die juist die competenties bevatten die de school belangrijk vindt voor de leerlingen.

Meet de kracht van uw vmbo-leerling

Met de *Malmberg Competentie Matcher* kunt u op een makkelijke manier de competenties van uw leerlingen meten. Deze test meet op een objectieve en betrouwbare wijze de competenties van uw leerling. U weet dan meer over:

- wat een leerling kan;
- wat een leerling wil;
- de persoonlijkheid van een leerling.

De uitslag van de test stelt vast hoe hoog een leerling of groep leerlingen scoort op de door u geselecteerde competenties. Vervolgens kunt u daar weer uitstekend op insprijgen met uw aanpak van het onderwijs.

Leer uw leerlingen kennen

De leerlingen die de test maken zitten gewoon op uw school achter een pc met online-verbinding en ze kunnen in twee uur tijd hun persoonlijke antwoorden geven. De uitslag geeft de docenten inzicht in de competenties van de leerlingen. Ook zet de uitslag de leerlingen aan om bewust na te denken over hun competenties en de richting die zij gaan kiezen.

Kies zelf uw competenties

Als u de *Malmberg Competentie Matcher* inzet, kunt u vooraf zelf bepalen om welke competenties het draait. Uit een lijst van wel zeventig competenties kiest u die competenties die u belangrijk vindt voor uw leerlingen. Doordat u uw eigen selectie maakt, krijgt u een test op maat.

Flexibel in gebruik

De *Malmberg Competentie Matcher* kunt u op verschillende momenten inzetten. Als beginmeting aan het begin van het jaar. Als hermeting aan het eind van een schooljaar om te kijken of er vorderingen zijn geboekt. En op de helft van het tweede jaar als hulpmiddel om de keuze voor sector/opleiding te ondersteunen (determinatie).

Met de uitslag aan de slag

Door met de *Malmberg Competentie Matcher* de competenties van uw leerlingen objectief in kaart te brengen, kunt u gericht verder met uw onderwijs. In de projecten die verschijnen in de *Malmberg Projectenreeks* wordt systematisch aan de ontwikkeling van competenties van leerlingen gewerkt.

Wilt u meer informatie over de Malmberg Competentie Matcher, kijk op www.mcm.nl

1.5 Docentenondersteuning

Bij ieder project is een projectspecifiek deel van de docentenhandleiding beschikbaar. Hierin vindt u de volgende onderdelen:

- **thema van het project**

Hier vindt u de verantwoording voor de themakeuze van het project. Er is een beschrijving van het thema of onderwerp van het project, de opzet en de activiteiten die de leerling gedurende het project onderneemt. Verder vindt u hier informatie over de plaats van het project in het programma, over de doelstellingen en competenties, de relatie naar methoden en wordt er beschreven hoe het project aansluit bij de kerndoelen.

- **planning en organisatie**

Bij dit onderdeel worden praktische zaken beschreven die u helpen bij de planning en organisatie van het project: een richtlijn voor de omvang van het project in uren, de mate van vereiste begeleiding, de organisatie in het lesrooster, vereist PC-gebruik.

Hier vindt u ook informatie over hoe met het projectboekje gewerkt kan worden en hoe u het resultaat kunt beoordelen aan de hand van een beoordelingsmodel. Dat beoordelingsmodel is in een bijlage opgenomen.

- **opbouw van het project**

Hier volgt een beschrijving van de stappen waaruit het project is opgebouwd. Wat doen leerlingen in de verschillende onderdelen, hoe vindt toepassing van kennis plaats, hoe wordt naar het eindproduct gewerkt.

Als bijlage bij dit onderdeel is een voorbeeldplanning opgenomen, met daarin de beschrijving van de leerlingactiviteiten, een tijdsindicatie per onderdeel en de benodigde voorbereiding van de docent.

Samen vernieuwen

De docentenhandleiding biedt ondersteuning bij het werken met de projecten, maar bij het ontwikkelen naar de nieuwe onderbouw gaat het om veel meer zaken.

Uw school ontwikkelt zich doorlopend en kiest nu bijvoorbeeld voor projecten om later te starten met scenario 3. Dat vraagt om een flexibele schoolorganisatie, maar ook om een flexibele uitgever. Vernieuwen doe je bijna nooit alleen. Samen kom je verder. Malmberg adviseert u graag bij de implementatie en evaluatie van de nieuwe onderbouw. Niet alleen met leermiddelen voor verschillende scenario's maar ook met trainingen, onderbouwworkshops, praktijkdagen en voorlichtingsgesprekken op school.

U leest hierover meer op de website www.samenvernieuwen.nl

Bijlage 1: Competentiekaarten

Bijlage 2: Overzicht van deelcompetenties en vakken

Bijlage 1

Competentiekaarten

Onderzoeken

Competentie	Onderzoeken
<p>Je kunt een onderzoek op een planmatige manier opzetten en uitvoeren en de uitkomsten presenteren.</p> <p>Om goed te kunnen onderzoeken heb je ook alle vaardigheden nodig die je vindt onder de hoofdcompetenties Plannen en organiseren, Samenwerken (als je in een groepje werkt), Informatie verzamelen, Informatie beoordelen en verwerken, Schriftelijk presenteren, Mondeling presenteren en Reflecteren.</p>	
<p>Wat is nodig om goed te onderzoeken?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ de betekenis van de begrippen die passen bij het onderwerp en de onderzoeksvraag ☐ het soort onderzoeksvragen dat je kunt stellen ☐ uit welke stappen een onderzoek bestaat <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ onderzoeksvragen formuleren >> ☐ een onderzoeksplan maken >> ☐ informatie verzamelen >> ☐ conclusies trekken >> ☐ je eigen mening geven >> <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ nieuwsgierigheid ☐ zelfstandigheid ☐ ordelijk en netjes werken ☐ je houden aan afspraken ☐ aandacht voor veiligheid en milieu (bij het verrichten van metingen en het uitvoeren van proeven)

Plannen en organiseren

Competentie	Plannen en organiseren
Je kunt werkzaamheden goed voorbereiden, in de tijd plannen en volgens plan uitvoeren	
Wat is nodig om goed te plannen en organiseren?	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ hoe een planning er uit kan zien <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ een lijst van uit te voeren taken maken ☐ inschatten van de moeilijkheid van taken ☐ vaststellen welke acties, mensen en hulpmiddelen nodig zijn ☐ een tijdsplanning maken >> ☐ de nodige materialen en hulpmiddelen regelen ☐ afspraken maken ☐ de voortgang controleren >> ☐ je houden aan de planning ☐ je planning als dat nodig is bijstellen <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zelfstandigheid ☐ zelfdiscipline

Samenwerken

Competentie	Samenwerken
<p>Je kunt deelnemen aan overleg en discussie in een groep en met anderen een taak uitvoeren. Je draagt positief bij aan het gezamenlijk resultaat.</p>	
<p>Wat is nodig om goed samen te werken?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ de rollen die in een groep verdeeld kunnen worden ☐ de manieren waarop je taken kunt verdelen <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je eigen mening geven en met argumenten verdedigen >> ☐ tegenargumenten bedenken ☐ kritisch luisteren >> ☐ kritische vragen stellen ☐ feiten van meningen onderscheiden >> ☐ informatie beoordelen op betrouwbaarheid >> ☐ je inleven >> ☐ beoordelen of je voldoende informatie hebt om je mening te geven <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ruimte geven voor de inbreng van anderen ☐ rekening houden met wat anderen willen en kunnen ☐ kritiek kunnen accepteren ☐ kritiek durven geven ☐ je houden aan afspraken ☐ je verantwoordelijk voelen voor de prestatie van de groep

Informatie verzamelen

Competentie	Informatie verzamelen
<p>Je kunt doelgericht informatie opsporen uit verschillende bronnen.</p>	
<p>Wat is nodig om goed informatie te verzamelen?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ de manieren waarop je informatie kunt verzamelen <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zoeksystemen gebruiken >> ☐ informatie zoeken in naslagwerken, boeken, kranten en tijdschriften >> ☐ informatie zoeken op het internet > ☐ informatie uit artikelen en brochures halen> ☐ informatie uit kaarten halen >> ☐ informatie uit tabellen, grafieken en diagrammen halen >> ☐ informatie uit afbeeldingen halen >> ☐ informatie uit film, televisie- en radio-uitzendingen halen>> ☐ metingen verrichten >> ☐ een proef uitvoeren >> ☐ enquêteren >> ☐ interviewen >> ☐ informatie vragen via brief of e-mail >> <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ordelijk en netjes werken ☐ aandacht voor veiligheid en milieu (bij het verrichten van metingen en het uitvoeren van proeven)

Informatie beoordelen en verwerken

Competentie	Informatie beoordelen en verwerken
<p>Je kunt de bruikbaarheid en kwaliteit van informatie beoordelen. Je kunt informatie verwerken om een vraag te beantwoorden of een probleem op te lossen.</p>	
<p>Wat is nodig om goed informatie te beoordelen en verwerken?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ welke tekstsoorten er zijn ☐ wanneer informatie meer of minder betrouwbaar is ☐ welke verbanden je kunt leggen ☐ wat een feit en wat een mening is <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ verkennend lezen >> ☐ nauwkeurig lezen >> ☐ kritisch lezen >> ☐ kritisch kijken en luisteren >> ☐ luisteren en aantekeningen maken >> ☐ informatie beoordelen op bruikbaarheid >> ☐ informatie beoordelen op betrouwbaarheid >> ☐ feiten van meningen onderscheiden >> ☐ hoofd- van bijzaken onderscheiden >> ☐ informatie ordenen >> ☐ gegevens in een tabel, grafiek of diagram zetten >> ☐ berekeningen maken >> ☐ samenvatten >> ☐ conclusies trekken >> <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ een kritische houding: niet zomaar alles voor waar aannemen ☐ ordelijk en netjes werken

Schriftelijk presenteren

Competentie	Schriftelijk presenteren
<p>Je kunt informatie, ideeën en meningen in begrijpelijke en correcte taal op schrift stellen.</p>	
<p>Wat is nodig om goed schriftelijk te presenteren?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je moet voldoende kennis hebben van het onderwerp waarover je gaat schrijven ☐ welke verschillende tekstsoorten er zijn ☐ de regels en afspraken met betrekking tot spelling en grammatica ☐ hoe je een tekst kunt opbouwen <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ een tekst een duidelijke opbouw geven >> ☐ je aan regels van spelling en grammatica houden ☐ hoofd- van bijzaken onderscheiden >> ☐ je eigen mening geven >> ☐ een tekst met afbeeldingen illustreren >> ☐ een tekst verzorgd vormgeven >> ☐ een tekstverwerkingsprogramma gebruiken ☐ een werkstuk schrijven >> ☐ conclusies trekken >> ☐ een bronnenlijst maken >> <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ordelijk en netjes werken

Mondeling presenteren

Competentie	Mondeling presenteren
<p>Je kunt informatie, ideeën en meningen in begrijpelijke taal aan anderen duidelijk maken.</p>	
<p>Wat is nodig om een goede mondelinge presentatie te geven?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je moet voldoende kennis hebben van het onderwerp dat je presenteert ☐ hoe je een presentatie kunt opbouwen <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ hoofd- van bijzaken onderscheiden >> ☐ conclusies trekken >> ☐ een mondelinge presentatie voorbereiden >> ☐ mondeling informatie uitleggen >> ☐ gebruikmaken van non-verbale communicatiemiddelen >> ☐ een PowerPointpresentatie maken >> ☐ je eigen mening geven >> ☐ ingaan op reacties en vragen ☐ in je taalgebruik rekening houden met je publiek ☐ je publiek boeien ☐ binnen de beschikbare tijd blijven <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zelfvertrouwen ☐ enthousiasme

Discussiëren

Competentie	Discussiëren
<p>Je kunt in een discussie je eigen mening geven. Je kunt deze mening met argumenten verdedigen en reageren op argumenten van anderen.</p>	
<p>Wat is nodig om goed te discussiëren?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je moet voldoende weten van het onderwerp waarover je discussieert ☐ wat een feit en wat een mening is <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je eigen mening geven >> ☐ kritisch luisteren >> ☐ tegenargumenten bedenken ☐ kritische vragen stellen ☐ informatie beoordelen op betrouwbaarheid >> ☐ feiten van meningen onderscheiden >> ☐ je inleven >> ☐ beoordelen of je voldoende informatie hebt om je mening te geven <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ goed luisteren en een ander laten uitpraten ☐ een kritische houding: niet zomaar alles voor waar aannemen ☐ bereid zijn van mening te veranderen op basis van argumenten en bewijzen

Reflecteren

Competentie	Reflecteren
<p>Je kunt terugblikken op de uitvoering van een taak om je eigen leren en presteren te verbeteren.</p>	
<p>Wat is nodig om goed te reflecteren?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wat je moet kennen en kunnen om een specifieke taak uit te voeren <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je oriënteren op een taak >> ☐ leerresultaten bijhouden ☐ de voortgang controleren >> ☐ je eigen aanpak en resultaten beoordelen >> ☐ je eigen mening geven >> ☐ uitleggen hoe je weet dat iets goed of niet goed lukte ☐ uitleggen waarom iets goed of niet goed lukte ☐ conclusies trekken voor een volgende keer <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zelfvertrouwen ☐ kritiek kunnen accepteren ☐ van fouten willen leren ☐ zelfdiscipline

Studeren

Competentie	Studeren
<p>Je kunt strategieën gebruiken om kennis en vaardigheden te verwerven.</p>	
<p>Wat is nodig om goed te studeren?</p>	<p>Wat je moet weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ welke tekstoorten er zijn ☐ welke verbanden je kunt leggen <p>Wat je moet kunnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ je oriënteren op een taak >> ☐ een geschikte studieaanpak kiezen >> ☐ nauwkeurig lezen >> ☐ studerend lezen >> ☐ kritisch lezen >> ☐ kritisch luisteren en kijken >> ☐ hoofd- van bijzaken onderscheiden >> ☐ samenvatten >> ☐ overzichtsschema's maken >> ☐ luisteren en aantekeningen maken >> ☐ uit het hoofd leren >> ☐ een tijdsplanning maken >> ☐ de voortgang controleren >> ☐ uitleg of hulp vragen ☐ je eigen mening geven >> ☐ reflecteren <p>Welke houdingen en eigenschappen belangrijk zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zelfvertrouwen ☐ zelfdiscipline ☐ studiemotivatie ☐ concentratie

Bijlage 2 Overzicht van deelcompetenties en vakken

	Nederlands	Moderne vreemde talen	Wiskunde	Natuurkunde Scheikunde Biologie Techniek	Geschiedenis Aardrijkskunde Economie	Kunst en cultuur	Bewegingen sport	Informatie- kunde	Verzorging
1 berekeningen maken			X	X	X			X	
2 conclusies trekken	X		X	X	X	X			
3 de voortgang controleren	X	X	X	X	X	X	X	X	X
4 een bronnenlijst maken	X			X	X	X			
5 een geschikte studieaanpak kiezen	X	X	X	X	X	X		X	X
6 een mondelinge presentatie voorbereiden	X	X	X	X	X	X			
7 een onderzoeksplan maken	X	X	X	X	X	X			X
8 een PowerPoint-presentatie maken	X	X	X	X	X	X		X	
9 een proef uitvoeren				X					
10 een tekst een duidelijke opbouw geven	X	X		X	X	X			
11 een tekst verzorgd vormgeven	X	X		X	X	X			
12 een tekst met afbeeldingen illustreeren	X	X		X	X	X			
13 een tijdsplanning maken	X	X	X	X	X	X			X
14 een werkstuk schrijven	X	X	X	X	X	X		X	
15 enquêteren	X				X	X			
16 feiten van meningen onderscheiden					X	X			
17 gebruik maken van non-verbale communicatie	X	X		X	X	X			
18 gegevens in een tabel, grafiek of diagram zetten			X	X	X			X	
19 hoofd- van bijzaken onderscheiden	X	X		X	X	X			

	Nederlands	Moderne vreemde talen	Wiskunde	Natuurkunde Scheikunde Biologie Techniek	Geschiedenis Aardrijkskunde Economie	Kunst en cultuur	Bewegingen sport	Informatie- kunde	Verzorging
20 informatie beoordelen op bruikbaarheid				X	X	X			
21 informatie beoordelen op betrouwbaarheid				X	X	X			
22 informatie ordenen	X			X	X	X			
23 informatie uit afbeeldingen halen	X			X	X	X			
24 informatie uit artikelen en brochures halen	X	X		X	X	X			
25 informatie uit films, televisie- en radio-uitzendingen halen	X	X		X	X	X			
26 informatie uit kaarten halen					X				
27 informatie uit tabellen, grafieken en diagrammen halen			X	X	X				
28 informatie vragen via een brief of e-mail	X	X		X	X	X		X	
29 informatie zoeken in naslagwerken, boeken, kranten en tijdschriften	X	X		X	X	X			
30 informatie zoeken op het internet	X	X	X	X	X	X		X	
31 interviewen	X				X	X			
32 je eigen mening geven	X	X		X	X	X			
33 je eigen aanpak en resultaten beoordelen	X	X	X	X	X	X	X	X	X
34 je inleven					X	X			X
35 je oriënteren op een taak	X	X	X	X	X	X	X	X	X
36 kritisch kijken en luisteren	X				X	X			
37 kritisch lezen	X				X	X			
38 luisteren en aantekeningen maken	X		X	X	X	X			

	Nederlands	Moderne vreemde talen	Wiskunde	Natuurkunde Scheikunde Biologie Techniek	Geschiedenis Aardrijkskunde Economie	Kunst en cultuur	Bewegingen sport	Informatie- kunde	Verzorging
39 metingen verrichten				X				X	
40 mondeling informatie uitleggen	X	X		X	X	X			
41 nauwkeurig lezen	X	X		X	X	X			
42 onderzoeksvragen formuleren	X	X	X	X	X	X			
43 overzichtsschema's maken				X	X				
44 samenvatten	X			X	X				
45 samenwerkings-problemen voorkomen en oplossen	X	X	X	X	X	X	X	X	X
46 studerend lezen	X	X		X	X	X			
47 taken en rollen verdelen in een groep	X	X	X	X	X	X	X	X	X
48 uit het hoofd leren		X	X	X	X				
49 verkennend lezen	X	X		X	X	X			
50 zoeksystemen gebruiken	X	X		X	X	X		X	

2 Projectspecifiek deel: Mag ik even meedenken?

Politieke besluitvorming in de eigen woonplaats

Onderbouw vmbo-kgt

Vooraf

Het project *Mag ik even meedenken?* is een project voor de onderbouw en is ontwikkeld voor het leergebied Mens en Maatschappij. Het project verschijnt in 3 edities: havo/vwo, vmbo-kgt, vmbo-b/lwoo.

Voor iedere editie is een afzonderlijk projectspecifiek deel van de handleiding beschikbaar.

2.1 Thema van het project

Het project gaat over besluitvorming in de eigen omgeving. De leerlingen maken kennis met de vele aspecten van besluitvorming. Aan de hand van voorbeelden maken leerlingen zelf afwegingen. Later passen ze deze kennis toe.

Voor hun eindproduct doen de leerlingen een onderzoek naar een actuele- of fictieve casus in hun eigen omgeving. Het resultaat van dit onderzoek wordt uiteindelijk gepresenteerd aan de rest van de klas. De mogelijke presentatievorm is zeer divers.

Vakinhoudelijke begrippen gaan leven doordat ze in eigen onderzoek worden toegepast.

Doelstellingen en competenties

De doelstellingen van dit project zijn beschreven in een schematisch overzicht dat is opgenomen in Bijlage 1. Hierin is bij iedere doelstelling aangegeven aan welke vakinhoud en aan welke competentie die doelstelling is gerelateerd.

Relatie met kerndoelen

Het project sluit aan op de volgende inhoudelijke en vaardigheidsdoelen uit de kerndoelen voor Mens en Maatschappij.

36 De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.

39 De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren.

41 De leerling leert de atlas als informatiebron gebruiken en kaarten te lezen en analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden te vinden op specifieke vragen.

42 De leerling leert in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzes op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, consumeren en budgetteren, verkeer en milieu.

44 De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.

In Bijlage 2 is een overzicht opgenomen van alle kerndoelen voor Mens en Maatschappij.

Plaats in programma

Het project is ontwikkeld voor het leergebied Mens en Maatschappij en sluit aan op vakinhouden geschiedenis en aardrijkskunde. Het project kan bij voorkeur ingezet worden in leerjaar 2 en kan worden gebruikt naast alle methoden. Inhoudelijk sluit het project aan bij hoofdstukken die gaan over:

- aardrijkskunde: ruimtelijke ordening
- geschiedenis: staatsinrichting
- economie: budgetteren, begroten, wie betaalt wat?

Werkt u met de Malmbergmethode *Memo* en/of *Wereldwijs* en/of *Praktische Economie*, dan sluit het aan bij:

WereldWijs, 3^e druk, kgt-editie deel 2, hoofdstuk 6, 7 en 9: afhankelijk van het onderzoeksonderwerp.

MeMo, 2^e druk, kgt-editie, deel 2 Hoofdstuk 8: Het bestuur van Nederland.

Praktische Economie, 2^e druk, kgt-editie, Hoofdstuk 2: Hoe stem je inkomsten en uitgaven op elkaar af?, Hoofdstuk 7: Hoe komt de overheid aan geld?

Verder zijn in deze methode diverse aanknopingspunten te vinden voor het eigen onderzoek.

Planningswijzer

Werkt u met *Memo* en *Wereldwijs*, dan kunt u, wanneer u onderling de programma's op elkaar wilt afstemmen en gezamenlijk dit project (en andere projecten uit de Malmberg Projectenreeks) wilt inplannen, gebruikmaken van de Delta-planningswijzer. U vindt deze op de methodesites en op de site: www.mensenmaatschappij-malmberg.nl. Zie Bijlage 4: Links

2.2 Planning en organisatie

Het project vraagt om minimaal 8 uur tijd van begeleid werken. Meer tijd aan het project besteden kan natuurlijk ook, met of zonder begeleiding. In het project zijn bovendien huiswerkopdrachten opgenomen.

Bij de meeste onderdelen van het project is een klassikale inleiding wenselijk. Daarna kunnen de leerlingen met zeer weinig hulp zelfstandig werken. Het is verstandig om de opdrachten gezamenlijk te lezen om eventuele onduidelijkheden bij de leerlingen weg te nemen.

De bijeenkomsten kunnen georganiseerd worden binnen het normale lesrooster en verdeeld worden over de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en economie. Maar andere organisatievormen kunnen evengoed: bijvoorbeeld 4 blokken van 2 uur bij één docent, binnen een projectweek, etc. Zorg voor een goede onderlinge overdracht door middel van bijvoorbeeld een projectmap wanneer er meerdere docenten een groep begeleiden. Veel houvast biedt het onder 3 beschreven schema.

De leerlingen werken gedurende het hele project in een vast groepje; de opdrachten worden met de hele groep gemaakt. Het eindproduct wordt ook als groepswerk gemaakt en beoordeeld.

Het project is uitvoerbaar in groepjes van drie of vier leerlingen. In het eindonderzoek kunnen de taken onderling worden verdeeld.

Per leerling wordt er gewerkt met een projectboekje. Dat boekje bevat veel werkbladen en/of invulschema's en ondersteuning van het proces. De docent kan de boekjes samen met het eindproduct beoordelen. Het verdient aanbeveling om elke leerling zijn of haar boekje volledig te

laten invullen. De docent kan ervoor kiezen om uiteindelijk één boekje per groep tot inleverboekje te bestempelen, en dat voor de hele groep te beoordelen samen met het eindproduct (de presentatie).

Gebruik van de PC / internet

Voor het maken van de opdrachten is de beschikbaarheid van een PC met internet per groepje niet noodzakelijk, wel aan te bevelen. Voor het zoeken en raadplegen van competenties is de aanwezigheid van minimaal één PC met internetaansluiting in de klas/werkruimte wenselijk. Ook op de mediatheek van school kan worden gezocht.

Beoordeling

Het project wordt als geheel beoordeeld:

- eindproduct
- werkwijze
- samenwerking

Het boekje kan per leerling of per groep in de beoordeling worden betrokken. Voor de beoordeling is in de bijlagen een beoordelingsmodel opgenomen: zie Bijlage 3.

2.3 Opbouw van het project

Het project kent 3 fasen: oriënteren, uitvoeren en presenteren/evalueren. Elke fase is opgebouwd uit meerdere onderdelen.

Oriënteren

De onderdelen 1 en 2 zijn bedoeld als eerste oriëntatie op het thema.

In onderdeel 3 krijgt de leerling enige theorie aangeboden (over het bestuur van de gemeente) en past dit toe op de eigen woonplaats.

De inhoud van onderdeel 4 is vooral economisch van aard (budgettering, begroting).

Uitvoeren

In deze fase wordt de opgedane kennis toegepast: voorbereiding onderzoek, het onderzoek zelf en de voorbereiding van de presentatie; respectievelijk de onderdelen 5, 6 en 7.

Presenteren / evalueren

Onderdeel 8 is vervolgens de afsluiting waarin de afzonderlijke groepsresultaten worden gepresenteerd.

Het project kan in 8 afzonderlijke lessen worden uitgevoerd. Als voorbeeld wordt hier een planning gegeven voor het project in 8 lessen, uitgaande van 50 minuten per les. De planning is vrij strak. Mocht het op deze manier niet te realiseren zijn, kunt u het natuurlijk ook anders organiseren. Als u hierbij samenwerkt met collega's, is onderlinge afstemming van groot belang.

Mag ik even meedenken? kgt-editie in 8 lessen

	INHOUD / LESOPZET	TIJD	BENODIGD MATERIAAL	OPMERKINGEN / TIPS
LES 1	Het schoolfeest			
	Introductie van het project + maken groepsindeling	15	projectboekje	Laat tijdens de introductie de leerlingen het boekje zelfstandig doorbladeren.
	Het schoolfeest De leerlingen lezen de bronnen en maken de bijbehorende opdrachten. Instructie: aan het eind van de les moet het materiaal klaar zijn.	25	projectboekje	Hoe je een brief opstelt heeft de leerling bij Nederlands gehad.
	Plenaire afsluiting van de les.	10	projectboekje	Bij voldoende tijd kunnen enkele resultaten besproken worden. Voor les drie zijn meerdere exemplaren van de gemeentegids nodig!!
LES 2	De tennisclub			
	Plenaire start + terugkoppeling naar de vorige les.	5	projectboekje	Bij de terugkoppeling: laat leerlingen aan het woord. Vraag: "Wat hebben we tot nu toe gedaan?"
	In groepjes gaan de leerlingen aan de slag met het knipvel over de tennisclub. Ze maken de opdrachten op het bijbehorende werkblad.	30	projectboekje	Zie erop toe dat er echt samengewerkt wordt.
	Elk groepje presenteert haar resultaat.	10	het gemaakte werk	Moedig leerlingen aan om hun eigen keuzes uit te leggen. Geef leerlingen de ruimte om op elkaar te reageren.

	Plenaire afsluiting (+ eventueel “huiswerkopdracht”: lees de bronnen 4 t/m 8 in het programmaboekje).	5	Voor de volgende les: de gemeentegids van uw woonplaats. Meerdere exemplaren.	Confronteer leerlingen met elkaars strategie. Vraag eventueel of leerlingen van thuis hun gemeentegids meebrengen (huis-aan-huis verspreiding).
LES 3	Besluitvorming in jouw gemeente			
	Plenaire start + terugkoppeling naar de vorige les.	5	projectboekje	Bij de terugkoppeling: laat leerlingen aan het woord. Vraag: “wat hebben we tot nu toe gedaan?”
	Met behulp van de bronnen en de gemeentegids gaat elk groepje weer aan de slag.	30	projectboekje	Om het samenwerkend leren te waarborgen kan vooraf gezegd worden dat ieder groepslid op de hoogte moet zijn van de argumenten voor een bepaalde mening. Bij de nabespreking kan aan ieder groepslid om uitleg gevraagd worden m.b.t. de keuze.
	Plenaire afsluiting: voorlezen van de brieven + eventueel bespreken van de vragen.	15	het gemaakte werk	
LES 4	Wie zal dat betalen?			
	Introductie en terugkoppeling naar vorige les.	5	projectboekje	Bij de terugkoppeling: laat leerlingen aan het woord. Vraag: “Wat hebben we tot nu toe gedaan?”
	Elk groepje gaat aan de slag met de bijbehorende opdrachten.	30	atlassen, evtueel	

	Presentatie van de groepsresultaten.	10	Encarta het gemaakte werk	Al naar gelang de beschikbare tijd kunt u een en ander uitdiepen.
	Plenaire afsluiting + huiswerkopdracht: lees de stappen 5, 6 en 7 door.	5		Laat de leerling zelf eventueel vast een onderwerp voor het onderzoek bedenken.
LES 5+6+7	Het eigen onderzoek			
	In principe staan voor dit onderdeel 150 minuten schoolwerktijd gepland. We geven geen precieze tijdsindicatie. De praktijk zal uitwijzen dat sommige groepen voortvarend te werk gaan en meer kunnen in minder tijd dan andere groepen waar het groepsproces wat trager verloopt. Ook lenen sommige onderwerpen zich meer voor een bredere benadering dan andere. Daarnaast kan de vraag relevant zijn in hoeverre de leerlingen in eigen tijd nog met hun onderzoek bezig willen/kunnen zijn. De docent speelt hierbij een belangrijke rol: hij bewaakt het proces, stuurt bij en inspireert	150	projectboekje gemeentegids plaatselijke krant internet materiaal voor presentatie	<ul style="list-style-type: none"> • Geef leerlingen de ruimte om zélf een onderwerp te kiezen • Refereer aan de opgedane kennis uit de eerdere onderdelen
LES 8	Afsluiting			
	Presentatie van eindproducten van de afzonderlijke groepen	40	het gemaakte materiaal	Om alle leerlingen te betrekken bij de presentatie kan de docent zeggen dat hij iemand van de groep zal aanwijzen om te presenteren. Op die manier worden alle groepsleden gedwongen zich voor te bereiden.
	Plenaire afsluiting + inlevering materiaal.	10		Laat de leerling aan het woord: “Wat vond je ervan?”

Bijlagen

Bijlage 1	doelstellingen en competenties
Bijlage 2	kerndoelen Mens en Maatschappij
Bijlage 3	beoordelingsmodel voor eindproduct
Bijlage 4	links

Bijlage 1**Schema doelen en competenties**

<i>Doelen van het project</i> De leerlingen:	<i>Bijbehorende competenties</i>
1 kunnen verwoorden dat keuzes om iets wél of juist níét te doen beïnvloed worden door verschillende factoren.	Informatie beoordelen en verwerken
2 kunnen op basis van argumenten een beredeneerde keuze maken voor individuen of groepen.	Discussiëren
3 kunnen met behulp van kaartmateriaal enkele specifieke kenmerken van een gebied beschrijven.	Vakinhoud aardrijkskunde
4 kunnen de begrippen plaatsen die samenhangen met gemeentebestuur: procedures, besluitvorming, participatie van de bevolking in de politiek.	Vakinhoud geschiedenis
5 kunnen aan de hand van onderzoeksvragen gericht bronnenonderzoek doen.	Informatie verzamelen Informatie beoordelen en verwerken Onderzoeken Plannen en organiseren
6 zijn in staat om bronmateriaal op een dusdanige manier te verwerken en te visualiseren dat de informatie toegankelijk wordt voor medeleerlingen.	Informatie beoordelen en verwerken
7 kunnen argumenten voor en tegen naar elkaar verwoorden.	Discussiëren
8 kunnen in overleg met groepsgenoten komen tot een oplossing voor een probleem of een gezamenlijk standpunt t.a.v. een vraagstuk.	Reflecteren Samenwerken
9 zijn in staat om informatie op een duidelijke manier te presenteren.	Mondeling presenteren Schriftelijk presenteren

Bijlage 2

Overzicht kerndoelen mens en maatschappij

36	De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.
37	De leerling leert een kader van tien tijdvakken te gebruiken om gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen in hun tijd te plaatsen.
38	De leerling leert een eigentijds geografisch beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.
39	De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren.
40	De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.
41	De leerling leert de atlas als informatiebron gebruiken en kaarten te lezen en analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden te vinden op specifieke vragen.
42	De leerling leert in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzes op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, consumeren en budgetteren, verkeer en milieu.
43	De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.
44	De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse politieke bestel als democratie functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.
45	De leerling leert de betekenis van de Europese samenwerking en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld.
46	De leerling leert over de verdeling van welvaart en armoede over de wereld, hij leert de betekenis daarvan te zien voor de bevolking en het milieu en relaties te leggen met het (eigen) leven in Nederland.
47	De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond en leert daarbij over de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

Bron: *Beweging in de onderbouw*; eindrapport van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming, juni 2004.

Bijlage 3

Beoordelingsmodel voor eindproduct

Het beoordelingsmodel is opgebouwd uit drie niveaus.

Niveau 1 = onvoldoende

Niveau 2 = voldoende

Niveau 3 = goed

Naar eigen keuze kunnen cijfers aan de niveaus worden gekoppeld.

Bij ieder niveau wordt een omschrijving van de beoordelingscriteria gegeven:

De criteria in niveau 1 en 3 in acht nemende, kunt u zelf beoordelen of uw beoordeling uitkomt in niveau 2. De grens is enigszins subjectief.

Niveau	Beoordelingscriteria
1	<ul style="list-style-type: none"> • De samenwerking binnen het groepje is onvoldoende. • De schriftelijke verwerking van de opdrachten in het projectboekje is slordig. • Er wordt in het eigen onderzoek nauwelijks gebruik gemaakt van het geleerde in fase 1(oriëntatie). • De aardrijkskundige, historische en economische componenten zijn niet terug te vinden in de presentatie. Bovendien is de presentatie als geheel erg magertjes: minimale inzet en weinig creativiteit.
2	<ul style="list-style-type: none"> • De samenwerking binnen het groepje laat te wensen over. • De schriftelijke verwerking van de opdrachten in het projectboekje is erg wisselend van stijl. In het begin netjes verzorgd, later wordt het slordiger • De opgedane kennis in fase 1(oriëntatie) wordt niet in voldoende mate toegepast. • De aardrijkskundige, historische en economische componenten zijn niet expliciet gemaakt in de presentatie.De presentatie als geheel is acceptabel, maar op diverse punten voor verbetering vatbaar.
3	<ul style="list-style-type: none"> • De samenwerking binnen het groepje is goed. • De schriftelijke verwerking van de opdrachten in het projectboekje is netjes. • Er wordt in het eigen onderzoek optimaal gebruik gemaakt van het geleerde in fase 1(oriëntatie). • De aardrijkskundige, historische en economische componenten zijn duidelijk terug te vinden in de presentatie.De presentatie is goed: een gedegen afronding.

Bijlage 4
Links

www.mensenmaatschappij-malmberg.nl

www.samenvernieuwen.nl

www.mcm.nl

www.memo-malmberg.nl

www.wereldwijs.nl

www.praktischeconomie.nl

www.economischbekeken.nl